

Arbetslivskriminalitet – myndighetssamverkan, en gemensam tipsfunktion, lärdomar från Belgien och gränsöverskridande arbete

Remissvar från Stockholms Lokala Samorganisation, Stockholms Byggsyndikat – Solidariska Byggare samt Stockholms Städsyndikat – Solidariska städare

Bakgrund

Om remissinstansen

Inledningsvis ska det sägas att det är ”Syndikalisterna SAC” som nu utsetts till remissinstans. Det är emellertid något missriktat. SAC är centralorganisationen i den federation i vilka våra lokala samorganisationer ingår. Det praktiska arbetet görs i de lokala samorganisationerna. När det kommer till organiseringen av migrantarbetare återfinns den främst i Stockholms Lokala Samorganisation (Stockholms LS) med de tillhörande branschorganisationerna, inom SAC kallade syndikat: Solidariska byggare och Solidariska städare. Eftersom delbetänkandet särskilt rör villkoren för migrantarbetare, är det här de organisationer inom federationen SAC som står för remissvaret. Det här är alltså ett gemensamt remissvar från Stockholm LS, Solidariska byggare och Solidariska städare.

Om den fackliga verksamheten

Våren 2020 inleddes ett projekt för migrantarbetare inom Stockholms LS. Organisationen hade då genom olika vittnesmål uppmärksammats på den hårdnande exploateringen av arbetare med migrantbakgrund. Förutom att avsätta ekonomiska medel till ett par deltidstjänster, tog organisationen tre avgörande beslut:

- Organisationen ska sträva mot mångspråkighet. Det ska inte bara gå att erhålla facklig hjälp utan kunskaper i svenska eller engelska. Det ska också vara möjligt att delta aktivt i organisationen på det eller de språk man behärskar.

- Alla arbetare ska vara välkomna in i organisationen. Fackföreningens uppgift är att reglera relationen mellan arbetare och arbetsköpare, och att i det ständigt stå på arbetarens sida. Även den arbetare som saknar arbetstillstånd eller av omständigheterna tvingats att arbeta svart, är välkommen.

- Det ska göras generösa undantag från alla regler om karens. Eftersom migrantarbetare i mycket stor utsträckning saknar kunskap om den svenska arbetsmarknaden i allmänhet och om vikten av ett fackligt medlemskap i synnerhet, blir en strikt karens i praktiken ett ställningstagande för de arbetsköpare som exploaterar migrantarbetare.

Behovet visade sig snabbt vara enormt. 2021 bildades Solidariska byggare som ett svar på tillströmningen av byggnadsarbetare. Under 2022 fick över 1000 migrantarbetare utbildning på plats om grundläggande rättigheter. Många gånger fler tog del av utbildningarna via olika digitala format. 2023 tillkom i snitt nära tre nya medlemmar per dag och tio miljoner kronor omfördelades. Dessutom genomfördes ett trettiotal indrivningsblockader och Solidariska byggare blev trots sin ringa storlek den fackföreningen i Sverige som drev flest ärenden i Arbetsdomstolen. 2024 bildades Solidariska städare. Samtidigt är Solidariska byggare på väg mot 1 000 betalande medlemmar av vilka det absoluta flertalet är migrantarbetare. De veckovisa mötena på ryska och spanska – och snart också uzbekiska – är proppfulla, inte sällan med över hundra deltagare, och styrelsemötena hålls parallellt på fyra språk. Delegationens slutsats tycks därmed riktig.

"Det kan konstateras att det finns vissa arbetstagarorganisationer som bedriver ett aktivt arbete med att nå arbetstagare i riskgrupperna för arbetslivskriminalitet. Den organisation som kanske kommit längst i detta är Solidariska Byggare som är en del av SAC, Sveriges arbetares centralorganisation." s. 203

Om migrantarbete

Exakt hur stor påverkan organisationen har haft när det kommer till att förbättra migrantarbetares villkor och i förlängningen att upprätthålla såväl svenska arbetares villkor som den svenska modellen, är antagligen omöjligt att säga, inte minst för att

själva existensen av en fackförening till vilken man kan vända sig som migrantarbetare, har en reglerande verkan. Något lättare att kvantifiera är den insyn i migrantarbeters villkor som verksamheten har möjliggjort för samhället i stort. Det skulle exempelvis gå att ställa antalet reportage, artiklar och inlägg som skildrar migrantarbeters villkor och som utgår från medlemmarnas vittnesmål, mot dem som bygger på källor utanför verksamheten. Vi har emellertid inte för avsikt att göra någon sådan kvantifiering, för det är våra resurser allt för knappa och de mer brådskande uppgifterna alltför många. Vi nöjer oss därför med att påpeka att de slutsatser som vi här har för avsikt att presentera, bör anses som mycket välgrundade. De två slutsatserna ska vidare förstås som de linser genom vilken vi betraktar delegationens beskrivningar och förslag. De slutsatser som har grott, formats och växt i vikt under våra möten med många tusen migrantarbetare är:

1. Det finns ett direkt samband mellan migrationsstatus och arbetsvillkor. Följande exempel kan användas som illustration. Före kriget kunde ukrainare utan visum vistas i Sverige i tre månader. En resa från hemlandet kostade ett par tusen kronor och för den som blev deporterad var möjligheterna att studsa tillbaka många. En genomsnittlig lön för byggnadsarbetare inom gruppen låg då på 90 kr netto per timme. För uzbekerna kräver resan till Sverige någon sorts visum, ofta ett baltiskt student- eller turistvisum. För att ordna med det och resan tar fixare runt 4 000 euro. För den som blir deporterad finns mycket små chanser att återvända till Sverige. För byggnadsarbetare inom gruppen ligger lönerna, ofta genom olika upplägg om "fast pris", på 60 till 70 kr netto per timme. För arbetare som, utöver de svårigheter som beskrivits ovan, dessutom har något att frukta i hemlandet, kan lönerna falla ännu lägre. För byggnadsarbetare med den relativa säkerheten som kommer av ett EU-medborgarskap utlovas ofta löner nära de svenska, men utan semesterersättning, sjuklön, arbetstidsförkortning eller annat som borde komma av lag och kollektivavtal.

2. Maktbalansen mellan migrantarbetare och arbetsköpare är avgörande för exploateringens omfattning. På den del av arbetsmarknaden till vilken många migrantarbetare på grund av språkbarriärer, migrationslagar och avsaknad av andra kontaktnät är hänvisade, råder en helt annan maktfördelning än på arbetsmarknaden i övrigt. Den som är anställd på arbetstillstånd, eller vill genomföra ett spårbyte, är under

åtminstone de första två, i praktiken ofta fyra, åren helt och hållet utelämnad till sin arbetsköparens välvilja. Avslutas anställningen, upphör också möjligheterna att stanna i Sverige. Även för papperslösa arbetare är grundregeln att arbetaren riskerar allt och arbetsköparen nästan inget.

I en mer generell kommentar tycks det oss som att det belgiska exemplet är framgångsrikt just för att det skjuter in sig på de här två förhållandena. Där tar staten tydlig ställning för arbetarna och ger genom utfärdande av uppehållstillstånd ett mycket starkt incitament för utsatta arbetare att delta i processer mot deras tidigare arbetsköpare. Trots att de är väsensskilda, påminner så den belgiska verksamheten om vår egen. Våra framgångar bygger på samma två faktorer: vi påverkar den skeva maktbalansen och ger incitament för migrantarbetare att delta aktivt.

Fackföreningar eller stat

Om stat eller fackföreningar är bäst lämpade att råda bot på den omfattande del av arbetslivskriminaliteten som består i exploatering av migrantarbetare, är en fråga som av delegationen ägnas förvånansvärt lite uppmärksamhet. Även om det i allt praktiskt inte är en fråga om antingen eller, finns det ändå en sorts skala på vilken tyngdpunkten läggs antingen på staten eller på fackföreningarna. Att de parter som annars håller den svenska modellen så oerhört högt, nu yrkar på att överlämna frågan till staten, säger för oss något om parternas tillkortakommanden.

Genom kontakter med migrantarbetare i andra delar av Europa har vi stött på två semi-fackliga verksamheter som kan vara värda att nämna. Tyska *Faire Mobilität* har som mål att "Att förbättra arbetsvillkoren och genomdriva rättvisa löner för anställda från central- och östeuropeiska länder på den tyska arbetsmarknaden."¹ Målet har senare utvidgats till att gälla också arbetare från tredje land. Verksamheten finansieras till 90 procent av staten via Förbundsministeriet för arbete och sociala frågor. Det är med andra ord en statligt finansierad fackförening utan medlemmar men med ett mandat att med arbetsrättsliga medel motverka exploateringen av migrantarbetare. *Road transport due diligence* drivs som en stiftelse med finansiering från såväl nederländska fackföreningar

---

¹ <https://www.faire-mobilitaet.de/ueber-uns/++co++aad7ecc8-efae-11e1-8a24-00188b4dc422>

som staten genom olika anslag och arbetsköparna genom avgifter och donationer. Stiftelsens mål är att säkra goda villkor i alla delar av de långa europeiska transportkedjorna. Det innebär att man ibland företräder utsatta arbetare gentemot arbetsköpare och uppdragsgivare. Också det här är en verksamhet utan medlemmar och vars intresse främst ligger i att driva fall av principiell natur och mot stora uppdragsgivare.

De två organisationerna nämns här inte som goda föredömen att ta efter, utan som exempel på att det finns försök till lösningar där fackföreningar och stat tar delat ansvar, där arbetsrätten ges företräde. Kanske kan det få parterna att söka mer kreativa lösningar.

Vår grund

Vår utgångspunkt, själva den grund på vilken vi vilar, är emellertid tron på facklig organisering. På samma sätt som det var den fackliga organiseringen som under början av förra seklet och slutet av det förrförra rådde bot på misären på svensk arbetsmarknad, är det facklig organisering som har den största potentialen att råda bot på exploateringen idag. Våra slutsatser och kommentarer är så delvis ideologiskt motiverade och skulle kunna avfärdas som såna – om det inte vore för den mycket omfattande praktiken, vill säga. För vi har lyckats där andra har misslyckats och vår största bedrift är att avliva myten om att det inte går att organisera migrantarbetare. Den fackliga vägen ligger nu öppen för alla som vill beträda den.

Kommentarer

Myndighetssamverkan mot arbetslivskriminalitet

3.2.4

Avsnittet är visserligen en återgivning av en rapport från Riksrevisionen, men vi vill ändå dela vår syn på det som framkommer. De huvudsakliga problem som lyftes 2021 kvarstår:

- De myndighetsgemensamma kontrollerna tycks fortsatt vara en jakt på migrantarbetare snarare än en jakt på deras arbetsköpare. För myndigheter som Arbetsmiljöverket blir det så förödande för förtroendet i utsatte grupper när man samverkar med en gränspolis inriktad på att snabbt straffa migrantarbetare som saknar de nödvändiga tillstånden. Så som kontrollerna utförs idag stärker de både de förhållanden som vi identifierat som grund för exploateringen: maktbalansen förskjuts ytterligare till förmån för arbetsköparen och migrationsstatusens risker framhävs varför arbetsvillkoren försämrats. Vi känner till arbetsköpare som med framgång använder gränspolisen för att göra sig av med besvärliga arbetare. Kommer man inte till rätta med de här målkonflikterna, kommer kontrollernas främsta resultat vara att stora grupper av migrantarbetare tvingas in i ännu sämre villkor.

- Det är svårigheterna att organisera migrantarbetare som gör att parterna själva inte kan bevaka arbetsvillkoren. Det är inte omöjligt att parterna har överdrivet svårigheterna här, men det får nu anses visat att svårigheterna är överkomliga.

- Regeringen bör utreda hur riskgrupper kan få bättre möjligheter att utkräva en avtalad eller inestående lön. Större delen av vår verksamhet handlar om det här och det är också grunden till varför vi lyckas organisera migrantarbetare. Vi fyller helt enkelt ett behov. Och vårt enda förslag till tillägg i den föreslagna strategin rör det. *Lagen (2013:644) om rätt till lön och annan ersättning för arbete utfört av utlänning som inte har rätt att vistas i Sverige* skulle kunna vara ett mycket kraftfullt verktyg, men prövas mycket sällan. En anledning till det är den ekonomiska risk som kommer av att driva mål i oprövade lagar. Här skulle staten kunna bidra till utvecklandet av en praktik genom att anslå rättshjälp också till fackföreningar som vill driva mål med just den här lagen som grund.

3.3.3

Att införa straffrihet för arbete utan arbetstillstånd är ett enkelt sätt att påverka maktbalansen till arbetarens fördel. Vi instämmer därför i GRETA:s uppmaning.

3.3.4

Vi känner inte alls igen oss i Svenskt Näringslivs rapport om arbetslivskriminalitet. De menar att det är främst i utländska bolag exploateringen sker. I vår praktik utgör de utländska bolagen en bråkdel av de exploaterande arbetsköparna. I antal är de klart färre än svenska bolag med medlemskap i någon av Svenskt näringslivs organisationer. Det typiska bolaget är svenskregistrerade arbetsköpare med hängavtal.

3.3.5

LO föreslår utökad möjlighet till rättshjälp och rätt att stanna kvar i Sverige under tiden för den rättsliga processen. Vi instämmer helt i det andra förslaget och i enlighet med det som presenterats under punkten 3.2.4 delvis i det första förslaget.

3.7.2

Myndighetsföreträdarnas syn att utlänningslagens bestämmelser för straff för utlänningar som arbetar i Sverige får företräde framför människohandel och människoexploatering, delas av oss.

3.7.5

Ett kvantitativt alternativ till den nuvarande uppföljningen baserad på antalet utförda kontroller, skulle kunna vara att istället fokusera på antalet upptäckta fall av misstänkt människoexploatering eller människohandel. Det skulle eventuellt kunna bidra till det förändrade fokus, av vilket kontrollerna är i så stort behov.

3.7.6

Eftersom det nu uppenbarligen finns stora målkonflikter, delar vi delegationens slutsats att regeringen bör ge myndigheterna i uppdrag att tydliggöra målen för samverkan. I formerandet av de målen hänvisar vi till slutsatserna 1 och 2 som presenterats i inledningen.

3.8.3

Vi konstaterar att det statsbidrag om 4,5 miljoner som är avsatt för arbetsmarknadens parter är konstruerat på ett sätt som gör det otillgängligt för oss, då en förutsättning är ett aktivt samarbete med en arbetsköpare och det, på den del av arbetsmarknaden där vi främst verkar, saknas seriösa motparter. Som jämförelse kan sägas att 4,5 miljoner är nästan dubbla vår årliga budget och att den alltså räcker till att driva några hundra förhandlingsärenden och femtiotalet mål i domstol vid sidan av att organisera tusentalet migrantarbetare.

3.8.4

Vi delar bedömningen att rättskedjan måste stärkas. Som det är nu tar ett genomsnittligt ärende i Arbetsdomstolen över ett år. Under den tiden hinner förövare stänga ned och öppna upp nytt flera gånger om.

3.11

Metodstödet riktar sig till myndigheter varför det i vanliga fall inte finns någon naturlig koppling till civilrättsliga processer. Samtidigt är det här en svaghet i arbetet mot arbetslivskriminalitet där de ekonomiskt kännbara ”straffen” främst finns i det arbetsrättsliga. Arbetsrättsliga processer har också fördelen att de kan komma igång fortare. Med en rättshjälp som under vissa förutsättningar är tillgänglig för fackföreningar skulle metoderna kunna breddas och utvecklas.

3.12

Här konstaterats att myndigheternas samlade informationsarbete riktat till migrantarbetare utgör en bråkdel av det som utförs inom ramarna för våra fackföreningar.

3.12.2

Vi delar slutsatsen att uppdraget att informera utsatte arbetare inte har fullföljts. För oss väcker också formuleringen ”de möjligheter till stöd som finns” frågan om myndigheten är beredd att informera om vår verksamhet.

3.13.3

Vi ser att vi har en viktig roll att spela i att förmå exploaterade arbetare att ta kontakt med myndigheter och anmäla sina förövare. En stor del av anmälningar kommer också från oss. Att möjligheterna att lagföra personer för människohandel och människoexploatering är mycket begränsade, och mer begränsade än lagstiftarna hade för avsikt, tycks alla vara överens har därför inte för avsikt att kommentera det vidare. Vi vill här istället återigen trycka på vikten av uppehållstillstånd till dem som väljer att delta i rättsprocesser mot sina tidigare arbetsköpare.

3.13.4

Bland de bolag vi stöter på är det vanligare att de har kollektivavtal än att de inte har det. För exploaterande arbetsköpare är ett kollektivavtal biljetten in till de stora byggena och de stora pengarna. Att man i praktiken skyddas från en del myndighetskontroller är för dem en välkommen bieffekt. Lösningen är återigen huvudsakligen organisering av utsatta arbetare. Men kanske finns det här också något lagstiftaren kan göra. Som det ser ut idag medför brott mot arbetstidslagen risk för vite till Arbetsmiljöverket. Om den som lidit skada av brotten i någon utsträckning kunde kräva kompensation skulle det avsevärt öka lagens användbarhet.

Målkonflikterna inom polisen har vi berört tidigare. Innan de är slutgiltigt lösta, kan vi inte se att arbetsplatskontrollerna fyller någon annan funktion än möjligtvis en symbolpolitisk. I sin nuvarande form har kontrollerna snarast en förstärkande verkan på exploateringen av migrantarbetare.

Vi har mycket positiva erfarenheter kontakten med regionkoordinatörerna mot prostitution och människohandel.

Vi delar uppfattningen att offer för arbetskraftsexploatering ofta faller mellan stolarna när det kommer till det skydd som ska följa brottsupptäckten.

Att brotten människoexploatering och människohandel är svåra att utreda på ett sätt som leder till fällande domar, är uppenbart. Vi vill här därför upprepa att de arbetsrättsliga processerna ofta är mycket lättare att driva. Det finns därför ett incitament att underlätta den sortens processer.

3.13.5

Vi instämmer i bedömningen att myndigheterna inte kommit tillräckligt långt i utvecklingen av arbetssätten för att motverka och förebygga sådan arbetslivskriminalitet som innebär att arbetare utnyttjas i människohandel eller människoexploatering.

3.13.6

Plattformen Civila Sverige anger att ett av tio möjliga brottsoffer i fall som lett till polisanmälan har beviljats betänketid. Det stämmer väl överens med vår erfarenhet och är en uppenbar brist i systemet.

3.13.7

Vår bedömning är att Arbetsmiljöverket här har en särskild potential, då myndigheten av migrantarbetare uppfattas värna deras intressen, på ett sätt som Skatteverket och Migrationsverket inte gör. För att förverkliga den potentialen krävs emellertid att myndighetens arbete inte svärtas av gränspolisens agerande.

3.13.8

Det straffrättsliga skyddet är uppenbarligen undermåligt. Att sänka rekvisitkraven genom justering av nuvarande lagar eller införande av nya är antagligen nödvändigt. Det verkar emellertid finnas en ständig övertro till nya lagar. Vår uppfattning är att de lagar, civilrättsliga såväl som straffrättsliga, som redan är på plats skulle räcka mycket långt i arbetet mot exploateringen av migrantarbetare, skulle de bara tillämpas (jmf Delegationens slutsats om Lag 2013:644)

I justerandet av befintliga lagar och införandet av nya vill vi åter påpeka att det är deras effekt för maktbalansen mellan arbetare och arbetsköpare som är avgörande. Delegationen har här också identifierat en avgörande punkt. Motiven hos de arbetare som söker sig till oss varierar. En del vill främst hämnas den personliga oförrätt som exploatering innebär, en del har ett starkt rättvisepatos och vill att vi ska driva process av den anledningen, en del drivs av strävan att förhindra att andra migrantarbetare råkar lika illa ut. Det här är motiv som också utgör förutsättning för att driva en straffrättslig process. Men om man inte också har klart för sig att många helt enkelt vill ha ut sin lön och drivs främst av det, kan man knappast nå någon bredare framgång. Det här är en insikt som måste vara styrande i såväl statens som parternas arbete.

Vi upprepar här vårt enda förslag till lagändring: *Lagen (2013:644) om rätt till lön och annan ersättning för arbete utfört av utlänning som inte har rätt att vistas i Sverige* skulle kunna vara ett mycket kraftfullt verktyg, men prövas mycket sällan. En anledning till det är den ekonomiska risk som kommer av att driva mål i oprövade lagar. Här skulle staten kunna bidra till utvecklandet av en praktik genom att anslå rättshjälp också till fackföreningar som vill driva mål med just den här lagen som grund.

3.14.5, 3.14.6, 3.14.8

Vi kan bara konstatera att vi aldrig fått information från någon myndighet i förhållanden som skulle kunna vara av vikt för verksamhet och/eller för våra medlemmar. Vi tar däremot regelbundet emot migrantarbetare som farit mycket illa och som hänvisats till oss av enskilda tjänstemän på en rad olika myndigheter.

Vi vill också i samband med nedanstående skrivelse påpeka att det så gott som utan undantag är våra fackföreningar som utför indrivningsblockader:

”För arbetstagarorganisationerna kan det exempelvis handla om att rekrytera medlemmar vid det aktuella arbetsstället, att använda information i syfte att hjälpa ett brottsoffer att driva en civilrättslig skadeståndstalan om utebliven lön eller utöva stridsåtgärder såsom indrivningsblockad.”

Vi ser en uppenbar risk att information från myndigheter till ”arbetsmarknadens parter” ska gå oss förbi och regler nu kommer införas som ytterligare försvårar vårt arbete.

3.14.9

En gång har vi sökt statsbidrag. Det var det stöd som här omskrivs och som administreras av Arbetsmiljöverket. Vår ansökan om stöd för att ta fram skyddsombudsutbildningar på flera språk och för arbetare med prekära förhållanden, avslogs med motiveringen att ingen arbetsgivarpart deltog. På den del av arbetsmarknaden där våra medlemmar och därför vi verkar, finns mycket få seriösa motaktörer. Stödet blir så format på ett sätt att det inte kommer de utsatta grupperna till del.